

Anna Gibek¹

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Zaproszeni do królestwa. Ubodzy w Ewangelii św. Łukasza i podejmowane przez nich wybory

Nadchodzące królestwo Boże jest podstawowym tematem orędzia Jezusa w ewangeliiach synoptycznych. Św. Łukasz określa adresatów, twierdząc, że królestwo należy do ubogich (Łk 6, 20). Współcześnie ludzie biedni uważani są za przegranych, wspomagani okazjonalnymi akcjami społecznymi, nie cieszą się popularnością i ludzkim szacunkiem. Studiując Ewangelię, można zauważyć, że ludzie o niskim statusie materialnym są szczególnie bliscy Bogu.

Obraz ubogich w Biblii rozwijany jest stopniowo: w Starym Testamencie ubóstwo początkowo łączono z brakiem Bożej życzliwości, uznawano za skutek grzesznego życia (Ps 112, 1–3) i rezultat lenistwa (Prz 6, 6–11); z czasem coraz wyraźniej prezentowany jest obraz człowieka cierpiącego nędzę spowodowaną splotem niekorzystnych przypadków losowych czy ludzkiej niesprawiedliwości (Hi 24, 2–4). W końcu kształtuje się obraz ubogiego, który sam o własnych siłach niewiele może zdziałać, ale w swoim ubóstwie i nędzy jest pełen wiary w Boże wybawienie i odmianę losu

---

¹ Anna Gibek – licencjat naukowej teologii biblijnej, magister filozofii, pedagog, dziennikarz. Zainteresowania naukowe autorki dotyczą teologii biblijnej i famiologii. Tę problematykę poruszyła w monografii *Uzdrowienie ze ślepoty pod Jerychem*, Kraków 2014 i innych publikacjach i wystąpieniach naukowych. E-mail: mgibek@interia.pl.

(Jr 20, 12), Panu powierza się cały i tylko w Nim ma nadzieję (Ps 10, 14). Z ziemi do nieba unosi się głos zawierzenia ubogich i nędznych, który zostaje wysłuchany (Ps 34, 7): odpowiedzią na błaganie biedaków jest zapowiedź przyjścia Mesjasza².

Nowy Testament prezentuje pełnię nauki o ubóstwie. Greckimi terminami stosowanymi najczęściej w stosunku do ludzi ubogich są: πένης (biedak, ubogi, wyrobnik, niemający³) i πτωχός (ubogi, biedny, ale również żebrak i ubogi duchem⁴). Stanisław Witkowski analizuje oba terminy, wskazując na różnicę pomiędzy nimi. Πένης to człowiek o niewielkich zasobach, nieposiadający żadnej nadwyżki i zmuszony do ciężkiej pracy. Etymologia drugiego z terminów określających ubóstwo πτωχός pochodzi od πτώσω (lękać się, zdrygać, płaszczyć się jak żebrak, żebrać po cudzych domach⁵). Πτωχός określa człowieka, który upadł bardzo nisko, żyje z żebranim, w całkowitym ubóstwie ekonomicznym, które doprowadziło do niewolniczej zależności od innych⁶. Autorzy ksiąg Nowego Testamentu nie używają terminu πένης, ubogi w nauczaniu Jezusa to πτωχός.

Wśród ewangelistów ubogich najczęściej wspomina św. Łukasz (Mateusz i Marek – każdy pięciokrotnie, Łukasz jedenaście razy). Terminu πτωχός trzeci ewangelista używa dziesięciokrotnie, raz występuje πενιχρός (biedny, nędzny ubogi⁷). Dodatkowo, jak twierdzi Friedrich Hauck, teologia ubogich przedstawiona przez Łukasza różni się od spojrzenia pozostałych synoptyków⁸. W poniższym opracowaniu analizie zostaną poddane znaczenie i kontekst, w jakim ewangelista używa terminu πτωχός, co pozwoli określić teologię ubóstwa u Łukasza, wskaże na konkretne osoby, które zostały nazwane ubogimi, i wyjaśni podejmowane przez nich wybory.

---

² Por. *Ubodzy* [w:] *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Leon-Dufour, red. wyd. pol. K. Romaniuk, Poznań 1994, s. 998–1002.

³ πένης [w:] *Słownik grecko-polski*, red. Z. Abramowiczówna, t. 3, Warszawa 1958, s. 467.

⁴ πτωχός [w:] *Słownik grecko-polski*, dz. cyt., t. 3, s. 762.

⁵ πτώσω [w:] *Słownik grecko-polski*, dz. cyt., t. 3, s. 761.

⁶ Por. S. Witkowski, *Nowa jakość życia. Kazanie na Górze Mt 5-7*, Kraków 2004, s. 16.

⁷ πενιχρός [w:] *Słownik grecko-polski*, dz. cyt., t. 3, s. 468.

⁸ Por. *Theological Dictionary of the New Testament*, vol. 6, ed. G. Kittel, G. Friedrich, Stuttgart 1968, reprinted 1995, s. 905–907.

1. Ubodzy jako adresaci królestwa

Rozpoczynając publiczną działalność, cel swojej misji Jezus przedstawił w synagodze w Nazarecie. Posługując się proroctwem Izajasza, Nauczyciel wygłasza *exposé*, w którym na pierwszym miejscu znajduje się głoszenie Ewangelii ubogim (Łk 4, 16–20). By Dobra Nowina mogła dotrzeć do adresatów, Jezus został namaszczony przez Ducha Pańskiego („Duch Pana nade mną, bo mnie namaścił, abym ubogim głosił dobrą nowinę” – Łk 4, 18)⁹. Richard B. Vinson zwraca uwagę, że akcent należy postawić na powód (εἵνεκεν), dla którego Jezus zostaje namaszczony i z powodu którego zstępuje na Niego Duch¹⁰. Powodem jest określona, konkretna misja – głoszenie Ewangelii ubogim. Adresatami Bożego zaangażowania, nauczania Jezusa i Jego działalności są w pierwszej kolejności πτωχός ubodzy.

Gdy Jan Chrzciciel posyła swoich uczniów, by upewnić się, czy Jezus jest tym, który miał przyjść, Nauczyciel w odpowiedzi wskazuje na efekty swojej działalności: odzyskiwanie wzroku przez niewidomych, możliwości poruszania się przez chromych, zdrowia przez trędowatych, słuchu przez głuchych, życia przez umarłych; jako ostatni są wymienieni ubodzy, którym głoszona jest Ewangelia (Łk 7, 22). Umieszczenie na końcu listy πτωχός to nie deprecjonowanie ubogich, ale podkreślenie. Πτωχός ma tu znaczenie emfaticzne, uwydatnia prawdę, która jest najważniejsza. Głoszenie Dobrej Nowiny ubogim to podstawowa cecha królestwa, które inicjuje Jezus.

Kazanie na równinie (Łk 6, 20–49)¹¹ to, jak twierdzi Silvano Fausti¹², manifest królestwa. Πτωχοι są przez Jezusa wspomniani na pierwszym miejscu, jako szczęśliwi właściciele królestwa: Μακάριοι οἱ πτωχοί, ὅτι

---

⁹ Wszystkie cytaty z Pisma Świętego w tłumaczeniu pochodzą z: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, oprac. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Towarzystwa Św. Pawła, Częstochowa 2011.

¹⁰ Por. R. B. Vinson, *Luke*, Macon, Georgia 2008, s. 120 (Smyth & Helwys Bible Commentary).

¹¹ Zarówno Łukasz w swojej mowie, jak i Mateusz w Kazaniu na górze korzystali z Q, Mateusz w swoim pierwszym błogosławieństwie mówi o ubogich duchem, Łukasz o ubogich, bez precyzowania. Antoni Paciorek uważa, że taka wersja była w Q. Por. A. Paciorek, *Q Ewangelia galilejska*, Lublin 2001, s. 259.

¹² Por. S. Fausti, *Wspólnota czyta Ewangelię według św. Łukasza*, Częstochowa 2006, s. 184.

ὑμετέρα ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ (Łk 6, 20)¹³. Równocześnie poprzez *biada* ubogim przeciwstawieni są ludzie pochłonięci bogactwem, którzy otrzymują już pociechę Πλὴν οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν (Łk 6, 24). Łukasz, wprowadzając opozycję, ukazuje polaryzację ludzkich postaw, wyborów i ich konsekwencje. Szczęśliwi ubodzy, bo ich jest (już teraz – ἐστὶν – użyto czasu terażniejszego) królestwo Boga i biada wam bogatym, bo odbieracie (już teraz – ἀπέχετε) pociechę waszą. Ewangelista używa terminu παράκλησις (pocieszenie). Wśród czterech ewangelistów stosuje go tylko Łukasz. Na pocieszenie udzielone przez Boga Izraelowi oczekuje Symeon (Łk 2, 25); Barnaba jest „synem pocieszenia” – tak tłumaczone jest jego imię (Dz 4, 36); Kościół apostołski napełniał się pociechą płynącą z Duch Świętego (Dz 9, 31); o słowa pociechy poproszeni są w synagodze Paweł i Barnaba (Dz 13, 15); również pocieszającą treścią nazwane zostają ustalenia Soboru Jerozolimskiego (Dz 15, 31). Pociecha jest domeną Boga, po zesłaniu Ducha Świętego to On jest źródłem pociechy. Tylko jeden raz w analizowanej perykopie Łukasz używa terminu παράκλησις w odniesieniu do rzeczy materialnych jako źródła pociechy. Bogacze są tu ukazani jako ci, którzy tego, co Boskie, szukają w tym, co ludzkie. W oparciu o zastosowaną przez ewangelistę polaryzację można wnioskować, że taka postawa jest całkowicie obca ubogim.

Warto zwrócić uwagę, że Łukasz mówi: „szczęśliwi ubodzy”, a na drugim biegunie nie używa *biada* bogatym, ale „*biada* wam, bogatym” (Łk 6, 24) i od razu dodaje „bo otrzymujecie pociechę waszą”. W ten sposób nie określa osoby, ale stan – *biada* wam, którzy wybieracie bogactwo i z niego czerpicie radość, satysfakcję, zadowolenie. Poprzez wybranie postawy ubóstwa człowiek staje się właścicielem królestwa Boga¹⁴. A wybierając bogactwo, decyduje się na chwilową, ziemską pociechę, która płynie z posiadania. Robert J. Karris zwraca uwagę, że bogaczami z pierwszego „*biada*” są ci, którzy czerpią zadowolenie ze swojego obec-

¹³ Wszystkie cytaty z Pisma Świętego pochodzą z: *Novum Testamentum Graece*, hg. B. Aland i in., 28 Aufl., Stuttgart 2012.

¹⁴ Królestwo Boga to łaska, rzeczywistość, która staje się, rośnie w człowieku, jeżeli ten gorliwie do niego dąży, otwiera się i współpracuje z nią. Analogicznie ubóstwo wydaje się stanem, do którego należy dążyć. Por. *Królestwo Boże*, [w:] H. Langhammer, *Mały słownik biblijny*, Wrocław 1993, s. 108.

nego życia i dostatniej egzystencji, nie chcą oddać siebie Jezusowi i Jego królestwu¹⁵. Piotr Łabuda wskazuje na czas realizacji tego błogosławieństwa. Nagrodę, czyli królestwo, już teraz mają w posiadaniu ludzie ubodzy. Szczęście nie polega na byciu ubogim, ale na fakcie, że już jest się uczestnikiem królestwa Chrystusa¹⁶.

2. Stosunek do bogactwa w kontekście πτωχός

Przeciwieństwem ludzi ubogich są bogacze. Bardzo często nie tylko Łukasz, ale cała Biblia zestawia te dwa typy ludzi. Stary Testament pokazuje bogactwo i wszelki dobrobyt jako Boże błogosławieństwo. Nauka Nowego Testamentu to inne spojrzenie, bogactwo jest dobrem względnym i drugorzędnym, jest darem Boga, który ma służyć człowiekowi, być środkiem, a nie stawać się celem¹⁷. Człowieka, który posiada wiele bogactw materialnych, Biblia grecka określa terminem πλούσιος (bogacz). Ewangelista używa tego określenia jedenaście razy, zawsze w Ewangelii i w odniesieniu do osób, które są wyjątkowo majątne. Πλούσιος to m.in. bogacz z przypowieści o bogaczu i Łazarzu (Łk 16, 19–25); bogaty młodzieniec (Łk 18, 23) czy Zacheusz (Łk 19, 2). Spośród wszystkich synoptyków Łukasz najradzykalniej podchodzi do tematu wartości materialnych. Bogactwo u ewangelisty jest pierwszą przeszkodą w drodze do Boga, zaśłania Pana, staje się pragnieniem i celem ludzkich działań, niesie ze sobą wyzysk i niesprawiedliwość. Jezus zwraca uwagę swoim uczniom: „Uważajcie i strzeżcie się wszelkiej chciwości, bo życie nie polega na gromadzeniu bogactw ani nie zależy od tego, co się posiada” (Łk 12, 15). Michał Bednarz zauważył, że Łukasz najwyraźniej ze wszystkich ewangelistów pokazuje, iż bogactwo powinno być narzędziem do zbawienia, najeży je wykorzystać w służbie

¹⁵ Por. R. J. Karris, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, [w:] red. *Katolicki komentarz biblijny*, red. R. E. Brown, J. A. Fitzmyer, R. E. Murphy, red. wyd. polskiego W. Chrostowski, przekł. K. Bardski i in., s. 1065.

¹⁶ Por. P. Łabuda, *Czas realizacji i znaczenie błogosławieństw wspólnych w tradycji podwójnej* (Mt 5, 3–16; Łk 6, 20), [w:] *Pan moją mocą i pieśnią* (Ps 118, 14), red. S. Hałas, P. Włodyga, Kraków 2006, s. 112.

¹⁷ Por. *Bogactwo*, [w:] *Słownik teologii biblijnej*, dz. cyt., s. 86–89.

królestwa Bożego i do celów wyższych. W przeciwnym razie może obrócić się przeciwko człowiekowi i być przyczyną jego zguby¹⁸.

Bogaci nie są ukazani jako osoby potępione. Wśród najbliższych, którymi otaczał się Jezus, byli ludzie majątni: Joanna, żona Chuzy (Łk 8, 3); Zacheusz (Łk 19, 2); Józef z Arymatei (Łk 23, 50). Wydaje się, że również Marta i Maria nie należały do biednych. Współcześnie, oglądając w Kafarnaum dom Piotra, można zauważyć, że również nie był najbiedniejszy. Łukasz w swojej ewangelii nie potępia bogactwa, ale wskazuje, że może ono stanowić pokusę i wielkie zagrożenie. Człowiek łatwo przywiązuje się do dobrobytu i majątności.

Temat ubogich i bogatych ponownie pojawia się w przypowieści o uczcie (Łk 14, 15–24) i poprzedzającym ją pouczeniu o motywacji zapraszania na przyjęcie (Łk 14, 12–14). Podejmując przyjaciół, rodzinę i bogatych sąsiadów, gospodarz spodziewa się rewanżu. Za swoje starania i dobro wyświadczony innym otrzyma od nich nagrodę. Ewangelista używa rzeczownika ἀνταπόδομα, który wyraża oddanie w zamian, zrewanżowanie się¹⁹. Motywacja dobrych czynów powinna być czysta, bez oczekiwania na odwzajemnienie, chęci uzyskania czegoś dla siebie. Jezus pokazuje ubogich jako idealnych adresatów dobra, ponieważ nie mają nic, co by mogli oddać w zamian. Ewangelista ponownie używa terminu ἀνταποδίδωμι tym razem w formie czasownikowej. Ubodzy nie mają możliwości rewanżu (ἀνταποδοῦναι) – jak pisze Łukasz, szczęśliwi ci, którzy czynią dobro z czystej motywacji; otrzymają oni odpłatę (ἀνταποδοθήσεται) przy zmartwychwstaniu. Ubodzy to adresaci dobra. Richard B. Vinson zwraca uwagę, że ważne jest, by nie ograniczać się tylko do pewnych kręgów czy grup, ale wychodzić z dobrem do wszystkich²⁰, każdego traktować jak ubogiego.

Po ukazaniu właściwej motywacji hojności, której adresatami są πτωχός, czyli ci, od których nic nie otrzyma się w zamian, Łukasz przytacza przypowieść o uczcie (Łk 14, 15–24). Gospodarz zaprasza gości i przygotowuje ucztę, gdy nadchodzi czas biesiadowania, zaproszeni wymawia-

¹⁸ Por. M. Bednarz, *Ewangelie synoptyczne*, Tarnów 2008, s. 231.

¹⁹ ἀνταπόδομα [w:] R. Popowski, *Wielki Słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 2006, s. 48.

²⁰ Por. R. B. Vinson, *Luke*, dz. cyt., s. 487.

ją się od przyjścia, są sprawy w ich życiu, które uważają za ważniejsze. W dwóch przypadkach to dobra doczesne – zakupione pole i zwierzęta, w trzecim przypadku świeżo poślubiona żona. Zaproszeni przyjęli zaproszenia, ale gdy należało przejść do czynu i zasiąść za stołem, znaleźli wymówki, by tego nie uczynić²¹. Franciszek Mickiewicz stwierdza, że osoby zaproszone cechuje lekkomyślność, są całkowicie pochłonięte sprawami doczesnymi²². John Nolland wskazuje na różnice w wymówkach: dwóch pierwszych zaproszonych odczuwa konieczność zrobienia czegoś innego, ważniejszego, cieszą się, że mają coś nowego, każdy z nich swoją wymówkę kończy prośbą, aby uważać go za usprawiedliwionego, wymówionego (παραιτέομαι). Zaproszeni używają παραιτέομαι w *perfectum*, w ich mniemaniu wymówka, której użyli, powinna skutkować usprawiedliwieniem ich zachowania w oczach gospodarza. Brakuje im szacunku do tego, który ich zaprosił, podają mało wiarygodny powód swojej absencji i w ten sposób lekceważą gospodarza. Trzeci nie mówi o konieczności zrobienia czegoś innego, ale o braku mocy (οὐ δύναμαι) by przyjść, uważa, że jest to wystarczający powód²³. Augustyn Jankowski zwraca uwagę, że dwóch pierwszych zaproszonych było osobami bardzo zamożnymi: pierwszy kupił pole, drugi woły – siłę roboczą do pracy w polu²⁴.

Wszystkie osoby zaproszone prezentują w stosunku do gospodarza postawę lekceważenia, są egoistycznie przywiązane do dóbr doczesnych, z nich czerpią radość – najważniejsze jest dla nich użytkowanie tego, co posiadają. Dochodzi do radykalnej zmiany stanowiska gospodarza i w uczcie uczestniczą ubodzy, czyli ci, dla których korzystanie z doczesności nie jest priorytetem. Nie zostają oni zaproszeni, tak jak wcześniejsza grupa ludzi, ale są wprowadzeni. Ewangelista używa terminu εἰσάγω (wprowadzić) w *imperativus aoristi*, jest to rozkaz ze skutkiem natychmia-

²¹ Egzegeci są zgodni, że wszystkie z podanych usprawiedliwień są mało wiarygodne. Nie kupuje się pola ani zwierząt bez ich uprzedniego sprawdzenia. Również data ślubu była trzeciemu zaproszonemu dobrze znana i gdy przyjmował zaproszenie, wiedział, że obie uroczystości nie kolidują ze sobą. Por. R. B. Vinson, *Luke*, dz. cyt., s. 489.

²² Por. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, t. 2, Częstochowa 2012, s. 134 (Nowy Komentarz Biblijny).

²³ Por. J. Nolland, *Luke*, Dallas 1993, s. 756 (Word Biblical Commentary, 35b).

²⁴ Por. A. Jankowski, *Królestwo Boże w przypowieściach*, Kraków 2008, s. 151.

stowym, który należy wykonać jeden raz. Łukasz εἰσάγω używa trzykrotnie w Ewangelii i sześć razy w Dziejach Apostolskich. Rodzice wnieśli Jezusa do świątyni (Łk 2, 27); w czasie pasji pojmanego Zbawiciela wprowadzono do domu arcykapłana (Łk 22, 54); ociemniałego Szawła wprowadzono do Damaszku (Dz 9, 8); Pawła oskarżono o wprowadzenie pogan na teren świątyni (Dz 21, 28–29); schwytanego Pawła wprowadzono do twierdzy (Dz 21, 37; 22, 24) a Namiot Przymierza do Kanaanu (Dz 7, 45). Znalazienie się wprowadzanego w miejscu, w którym się znajduje, jest wolą tego, który wprowadza. Tak samo ubodzy w analizowanej przypowieści znajdują się na uczcie z woli gospodarza. Bycie ubogim nie jest zasługą, która doprowadzi do chwały nieba, ale predyspozycją, na którą Bóg odpowiada, wprowadzając do swojego królestwa.

Po raz kolejny w kontekście bogactw Łukasz używa terminu πτωχός w dwóch rozmowach Jezusa z bogatym młodzieńcem (Łk 18, 22) i z Zacheuszem (Łk 19, 8). Warto obydwie wydarzenia przeanalizować wspólnie. Dialog Jezusa z bogatym młodzieńcem poprzedza nauka o postawie dziecka – pełnej prostoty, zaufania, uległości i zależności, jaką należy przyjąć, by móc uczestniczyć w Królestwie Boga (Łk 18, 15–17). Łukasz tak redaguje tekst, że można wnioskować, iż pytający Jezusa bogacz jest obecny w czasie wygłaszanych przez Nauczyciela pouczeń. Ewangelista określa pytającego jako ἄρχων, czyli osobę piastującą wysokie stanowisko²⁵. Dostojnik²⁶ próbuje dowiedzieć się od Jezusa, co ma uczynić, aby odziedziczyć życie wieczne? Τί ποιήσας ζῶην αἰώνιον κληρονομήσω (Łk 18, 18). Zadane pytanie pokazuje, że ten człowiek nie zrozumiał wygłoszonej nauki. Chce usłyszeć sprecyzowane wytyczne do działań, za które otrzyma życie wieczne. Nauczyciel najpierw przypomina mu zalecenia zawarte w Prawie Starego Testamentu, dostojnik potwierdza, że je wypełnia, następnie Jezus prezentuje mu nowość swojej nauki: „sprzedaj wszystko, co posiadasz, i rozdaj ubogim, a będziesz miał skarb w niebie. Potem przyjdź i chodź za Mną” (Łk 18, 22). Jest to dokładne powtórzenie poucze-

²⁵ W grece klasycznej ἄρχων to władca, rządcą, dowódca, urzędnik. Por. *Słownik grecko-polski*, dz. cyt., t. 1, s. 342. Łukasz tym terminem określa m.in. przełożonego synagogi Jaira 8, 41; sędziego 12, 58; przywódcę faryzeuszy 14, 1 czy członków Wysokiej Rady 23, 13.

²⁶ Łukasz bogatego dostojnika nie nazywa młodym. Określenie „bogaty młodzieniec” jest skutkiem wpływu paraleli Mt 19, 16–30.

nia z Łk 12, 33. Tak sformułowane wymagania powodują u dostojnika smutek. Ewangelista używa terminu περίλυπος, który odczuwany przez ludzi jest uczuciem negatywnym, prowadzącym do zła i grzechu (por. Dn 2, 12; Mk 6, 26). Występuje tu zdanie przyczynowe, γάρ wskazuje na przyczynę destrukcyjnego smutku dostojnika: jest nią fakt, że był bardzo bogaty πλούσιος σφόδρα.

Urzędnik był przywiązany do tego, co posiadał, nie chciał z tego zrezygnować. W zaleceniu, jakie Jezus dał bogaczowi, można wyodrębnić trzy wymagania. Pierwsze dotyczy przywiązania. Dla dostojnika posiadane bogactwo było bardzo ważne, nie potrafił z niego zrezygnować dla Jezusa i życia wiecznego. Drugie to zalecenie, aby posiadane dobra sprzedać, by służyły ubogim. Jezus nie jest przeciwnikiem bogactwa, ale nadmiernego przywiązania do rzeczy materialnych; posiadane dobra mają służyć, być pomocą. Trzecim wymaganiem jest ἀκολουθέω: zostać uczniem. Ἀκολουθέω jest terminem, który oddaje powołanie i pójście ucznia za Jezusem (por. Mk 2, 14; Łk 5, 27; J 1, 43).

Bogaty dostojnik nie chciał podjąć wymagań postawionych przez Jezusa, ale spotkany w Jerychu Zacheusz prezentuje postawę odmienną (Łk 19, 1–10). Zacheusz również był bogaty, pracował jako zwierzchnik celników – zawód ten nie cieszył się szacunkiem społecznym, ale dawał pokaźne zyski. Zacheusz spotyka Jezusa i pod wpływem Osoby Mistrza zmienia swoje życie i postanawia połowę tego, co posiada, oddać ubogim: ἰδοὺ τὰ ἡμίσιά μου τῶν ὑπαρχόντων, κύριε, τοῖς πτωχοῖς δίδωμι (Łk 19, 8). Zacheusz wprowadza w czyn naukę Jezusa, chce, by jego majątek służył potrzebującym. Δίδωμι (daję) jest użyte w czasie teraźniejszym, to deklaracja, że będzie to zrobione. Odpowiedzią Jezusa na taką postawę jest stwierdzenie, że zbawienie stało się udziałem Zacheusza.

Bogaty dostojnik chciał się dowiedzieć, co może zrobić, by zapracować na życie wieczne; w centrum postawił siebie i swoje czyny. Zacheusz chciał spotkać Jezusa i to Zbawiciel był dla niego najważniejszy. Pierwszy nie potrafił zrezygnować ze swojej własności i otworzyć się na ubogich, drugi postanowił zmienić swoje życie tak, by służyło innym.

Reasumując temat ubóstwa w kontekście bogactwa, można zauważyć, że Łukasz pokazuje, iż dobra materialne mogą być wielkim zagrożeniem. Przesłaniają Boga i drugiego człowieka, przywiązują i ograniczają

pragnienia do chęci posiadania. Bogactwa to jeden z darów Stwórcy, który ma służyć i pomagać.

3. Wzorcowe postawy ubogich

Uwieńczeniem nauki o ubogich w Ewangelii Łukasza jest prezentacja dwóch wzorców ubóstwa: Łazarza z przypowieści o bogaczu i Łazarzu (Łk 16, 19–31) i ubogiej wdowy (Łk 21, 1–4). Każda z tych osób występuje na tle bogatych jako ich przeciwieństwo.

W przypowieści o bogaczu i Łazarzu pierwszy na scenie pojawia się ten majątny. Zostaje zaprezentowany jako ubrany z wyjątkowym przepychem w purpurę i bisior²⁷, a jedynym jego zajęciem jest świętowanie i zabawa (εὐφραίνόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς). Posiadane bogactwo służy mu do sprawiania sobie przyjemności. Pod bramą rezydencji bogacza leży ubogi Łazarz. Ewangelista używa terminu βάλλω (rzucić) – Łazarz został przytransportowany w to miejsce i rzucony jak rzecz. Jego ciało jest owrzodziałe, Łazarz cierpi głód, pragnie, wręcz pożąda (ἐπιθυμέω) resztek, które spadają ze stołu bogacza²⁸. Dodatkowe cierpienie sprawiają mu psy liżące jego owrzodzenia.

By opisać stan, w jakim znajduje się Łazarz, Łukasz zastosował wszystkie czasy przeszłe używane w języku greckim. Ἐβέβλητο – był rzucony (*plusquamperfectum passivi*) opisuje stan, który jest skutkiem wydarzenia uprzedniego, zarówno czas, jak i aspekt czynności są zakończone. Εἰλκωμένος – owrzodzony (*perfectum passivi*) to również stan, który jest spowodowany wydarzeniem wcześniejszym, czas jest dokonany, aspekt czynności nie. Ἐπιθυμῶν – pożądamy, pragnący to termin w czasie teraźniejszym (*participium praesentis activi*) wyraża czynność niedokonaną, która jest równoczesna z czynnością główną zdania. Χορτασθῆναι – nasycić się (*aoristum passivi*) – podkreślony jest aspekt

---

²⁷ Tak wyszukane szaty musiały pochodzić z importu i wskazywały na wysoki poziom zamożności i rozrzutności.

²⁸ Niektóre ze świadectw tekstu: Rodzina Ferrara (f¹³), wydanie klementyńskie Wulgaty (vg^{cl}) dodają καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ jednak *lectio communis* potwierdza wersję krótszą. Poprawka wydaje być próbą harmonizacji wewnętrznej z Łk 15, 16.

dokonania czynności. Ostatnim terminem, który oddaje stan Łazarza, jest ἐπέλειχον – obliżywały (*imperfecti activi*) – to czynność niedokona, trwająca. Stan, w którym znalazł się Łazarz, jest skutkiem różnych wcześniejszych wydarzeń, to, co działo się w jego życiu, doprowadziło go do takiej sytuacji. Został rzucony pod bramą i w takim stanie leży, wszystko to oddane jest w stronie pasywnej; aktywne, opisane w czasie teraźniejszym jest wielkie pragnienie, by zostać nasyconym²⁹. Również aktywne jest uciążliwe lizanie przez psy.

Łazarz jest osobą z jednej strony odrzuconą przez ludzi, a z drugiej całkowicie od nich zależną. Sam jest bezsilny, nie może nic, jego życie i jakość egzystencji zależne są od innych. John Nolland twierdzi, że Łukasz pokazuje ubóstwo człowieka jako stan klęski z ludzkiego punktu widzenia, izolacji i niezdolności do zapewnienia sobie czegokolwiek³⁰; to ucieleśnienie niemocy i bezradności. Ewangelista przedstawił ubogiego w ostatnim momencie jego życia.

Następną informacją, jaką podaje Łukasz, jest fakt, że Łazarz umarł i został zanieiony przez aniołów na łono Abrahama³¹. Na dramatyczną sytuację Łazarza na ziemi Bóg daje odpowiedź, której treść ewangelista zawarł już w imieniu, jakie nosi ubogi. Łazarz (hebr. Eleazar) oznacza „Bóg pomógł”³². Po śmierci następuje diametralna zmiana sytuacji: ubogi cieszy się szczęściem, a bogacz cierpi męki w otchłani. Antoni Paciorek zwraca uwagę na strukturę chiastyczną, która tworzy się pomię-

²⁹ Tego terminu Łukasz używa czterokrotnie, oprócz analizowanej perykopy o nasyceniu głodnych mówi Jezus w błogosławieństwach Łk 6, 21; karmiąc rozmnożonym chlebem, Nauczyciel nasycy tłumy Łk 9, 17; podobne pragnienie jak Łazarza cechuje syna marnotrawnego, gdy pasł świnię Łk 15, 16.

³⁰ Por. J. Nolland, *Luke*, dz. cyt. s. 828.

³¹ Manfred Lurker uważa, że wyrażenie „dostać się na łono Abrahama” jest równoznaczne z „być przyjętym do nieba”. Por. *Łono*, [w:] M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1989, s. 118. Według Franciszka Mickiewicza to honorowe miejsce na uczcie niebieskiej i symbol szczęścia w królestwie niebieskim. Por. F. Mickiewicz, *Ewangelia...*, dz. cyt., t. 2, s. 204. Innego zdania jest Piotr Łabuda, który twierdzi, że „łono Abrahama” należy rozumieć jako wyraz zażyłej relacji, „familijnie i afektywnie”, nie w znaczeniu hierarchii społecznej i wyjątkowego miejsca, zajmowanego przez szczególnych gości. Por. P. Łabuda, *Śmierć i życie po śmierci wg Ewangelii św. Łukasza*, Tarnów 2007, s. 88.

³² Za T. Hergesel, A. Michalczak, *Bogactwo i nędza - Łk 16, 19-31*, „Studia Pelplińskie” 2008, t. 39, s. 146.

dzy dobrobytem bogacza a nędzą biednego na ziemi i między radością ubogiego na łonie Abrahama a męką bogacza po śmierci. Osią czasową jest moment śmierci. Diametralna różnica polega jednak na tym, że za życia obu bohaterów dzieli jedynie brama rezydencji bogacza, a po śmierci przepaść nie do przebycia (Łk 16, 26)³³.

Przypowieść o bogaczu i Łazarzu to kwintesencja nauki Łukasza na temat ubóstwa. Franciszek Mickiewicz zauważa, że jest to parabola o charakterze przykładu³⁴ i rzeczywiście wydaje się, że ma rację. Łazarz to wzór ubogiego. Charakteryzuje go całkowita niemoc własna, jest zupełnie zależny. Użyte przez ewangelistę czasowniki wskazują, że do takiej postawy Łazarz dochodził przez całe życie, w przypowieści opisany jest efekt finalny, który został osiągnięty wskutek wydarzeń wcześniejszych.

Kolejną konkretną osobą, która jest określona jako *πτωχός*, jest wdowa (Łk 21, 1–4). Sytuacja kobiety po śmierci męża, jeżeli nie miała żadnego męskiego krewnego, była trudna: wdowa zostawała bez środków do życia. Łukasz często ukazuje wdowę jako wzór pobożności: prorokini Anna (Łk 2, 36–38) czy Tabita z Jafy (Dz 9, 36) i osoby szczególnie umiłowane przez Jezusa (matka młodzieńca z Nain; Łk 7, 11–17).

Łukasz, opisując wdowę, określa ją jako ubogą, ale za każdym razem stosuje inny termin. Przedstawiając sytuację przy skarbonach, określa kobietę jako *πειληρός* (biedna, nędzna, uboga; Łk 21, 2). Termin ten w Nowym Testamencie występuje tylko w analizowanej perykopie. W greckim Starym Testamencie *πειληρός* występuje w Wj 22, 24 w przepisach prawnych dotyczących szczególnie potrzebujących i określa ludzi biednych, od których pożyczono pieniądze (a więc mieli jakieś zasoby materialne). W Księdze Przysłów w drugim zbiorze przysłów Salomona dwukrotnie można znaleźć *πειληρός* – termin ten określa ubogi lud rządzony przez bezbożnego władcę (Prz 28, 15) i potrzeby ubogich, które są znane sprawiedliwemu (Prz 29, 7). Można uznać, że termin *πειληρός* określa ludzi biednych, ale mających przynajmniej minimalne środki na utrzymania

---

³³ Por. A. Paciorek, *Przypowieści Jezusa*, Częstochowa 2013, s. 349.

³⁴ Por. F. Mickiewicz, *Ewangelia...*, dz. cyt., t. 2, s. 199.

nie³⁵. Tym terminem określona jest wdowa przed wrzuceniem monet³⁶, po złożeniu ofiary Łukasz określa ją jako πτωχός, czyli nieposiadającą już nic (Łk 21, 3). Kobieta składa ofiarę w świątyni³⁷, w miejscu wyjątkowym dla teologii Łukasza – to „własność Ojca” (Łk 2, 49). Wdowa całą swoją egzystencję, wszystko, co posiada, składa w ręce Boga. Łukasz zaznacza, że ze swojego ὑστέρημα (brak, niedostatek, bieda) oddała wszystkie środki, jakie miała na życie πάντα τὸν βίον. Pochwała kobiety poprzedzona jest uroczystą formułą ἀληθῶς λέγω ὑμῖν podkreślająca rangę czynu wdowy. Franciszek Mickiewicz zauważa, że wdowa, składając Bogu ofiarę w świątyni, złożyła Mu całe swoje życie; swoją przyszłość i los powierzyła Opatrzności³⁸.

***

Egzegeci, pisząc o ubóstwie w trzeciej ewangelii, podkreślają, że to jeden z jej pierwszoplanowych tematów. Piotr Łabuda dodaje, że ubóstwo w teologii Łukasza jest tematem bardzo ważnym, to wolny wybór człowieka z myślą o naśladowaniu Chrystusa³⁹, Franciszek Mickiewicz uzupełnia, że ubóstwo to bycie wolnym dla Boga i jest to możliwe tylko wtedy, gdy człowiek radykalnie oderwie się od świata materialnego⁴⁰.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że św. Łukasz swoją Ewangelię kieruje do ubogich. Od początku pokazuje, że Jezus przyszedł, aby to im głosić Dobrą Nowinę. Człowiek może przyjąć Jezusa i głoszone słowo albo nie. Przyjęcie Jezusa to wkroczenie na drogę ubóstwa, wraz z postępem na tej drodze w człowieku rośnie królestwo. Pierwszą przeszkodą na dro-

³⁵ Podobnie termin πεινχρός jako zakładający posiadanie bardzo ograniczonych środków materialnych rozumie John Nolland, por. *Luke*, dz. cyt. s. 979.

³⁶ Kobieta wrzuca dwa leptony, za taką kwotę można było kupić 100 gram chleba. Por. F. Mickiewicz, *Ewangelia...*, dz. cyt., t. 2, s. 383.

³⁷ Ofiary składane były do 13 skarbon, na każdej z nich znajdował się napis określający cel składanej ofiary: „nowy szekel”, „stary szekel”, „ofiary z ptactwa”, „ofiary z gołębi”, „drewno”, „kadzidło”, „złoto na kipporet” i sześć skarbon przeznaczonych na dobrowolne ofiary. Za M. Rosik, *Jezus a judaizm w świetle Ewangelii według św. Marka*, Warszawa 2004, s. 97.

³⁸ Por. F. Mickiewicz, *Ewangelia...*, dz. cyt., t. 2, s. 384.

³⁹ Por. P. Łabuda, *Czas...*, dz. cyt.

⁴⁰ Por. F. Mickiewicz, *Ewangelia...*, dz. cyt., t. 2, s. 384.

dze do ubóstwa są bogactwa materialne i dobra, jakie podsuwają świat i doczesność. Zatrzymują i koncentrują człowieka na sobie, przesłaniają Boga i innych ludzi, stanowią fałszywe źródło pociechy. Należy zarówno być ubogim, jak żyć dla ubogich, dzieląc się tym, co się posiada, nic w zamian nie oczekując.

Postawa ubóstwa to droga, którą należy kroczyć. Prawdziwie ubogi to człowiek czujący się całkowicie zależny od Boga, który w Jego ręce złożył siebie i swoją egzystencję, całkowicie zawierzył Najwyższemu i w Nim szuka pociechy.

Summary

Zaproszeni do królestwa. Ubodzy w Ewangelii św. Łukasza i podejmowane przez nich wybory

Ubodzy – πτωχός – w Ewangelii św. Łukasza to adresaci nauczania Jezusa i uczestnicy królestwa Boga. Od początku działalności publicznej Nauczyciel z Nazaretu przedstawia siebie jako tego, który przyszedł, aby ubogim głosić Dobrą Nowinę (Łk 4, 18). Bycie ubogim to postawa, do jakiej należy dążyć, kwalifikuje ona człowieka do udziału w królestwie Boga (Łk 14, 21). Największą trudnością na drodze do ubóstwa jest bogactwo materialne (Łk 18, 23), które powinno służyć dobru człowieka, być środkiem, a nie stawać się celem. Przeszkodą w osiągnięciu ubóstwa są również wszelakie nadmierne przywiązania. Łukasz prezentuje dwa wzorce ubóstwa: Łazarza (Łk 16, 20–21) i wdowę (Łk 21, 1–4). Na podstawie ich cech można wyprowadzić obraz ubożego w Ewangelii Łukasza – jest to człowiek całkowicie zależny od Boga, który ma świadomość, że sam z siebie nie ma żadnej mocy, dlatego siebie i swoje życie składa w ręce Najwyższego.

Słowa kluczowe: królestwo Boga, ubodzy, Ewangelia św. Łukasza

The invited to the Kingdom. The poor in the Gospel of Luke and their choices

In the Gospel of Luke, the poor are the recipients of Jesus' teachings and participants of the Kingdom of God. From the beginning of his public activities, Teacher of Nazareth presents Himself as the one who came to preach the Good News to the poor Luke 4, 18. Being poor is an attitude, which should be pursued to, as it qualifies a person to participate in the Kingdom of God (Luke 14, 21). The greatest difficulty in the way of poverty is a wealth of material, which should serve humanity, be a means, and not a target (Luke 18, 23). All kind of excessive attachment is also an obstacle to the achievement of poverty. Luke presents two patterns of poverty: one is Lazarus (Luke 16, 20–10) and the other the widow (Luke 21, 1–4). The image of the poor in the Gospel of Luke can be described on the basis of their characteristic: the poor is totally dependent on God, is aware that he has no own power, so he gives himself and his life into the hands of the Almighty.

Keywords: Kingdom of God, poor, Gospel of Luke

Bibliografia

Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, Warszawa 1958.
Bednarz M., *Ewangelie synoptyczne*, Tarnów 2008.

Fausti S., *Wspólnota czyta Ewangelię według św. Łukasza*, przekł. K. Kozak, Częstochowa 2006.

Hergesel T., Michalczak A., *Bogactwo i nędza – Łk 16, 19-31*, „Studia Pelplińskie” (2008) 39, s. 143–151.

Jankowski A., *Królestwo Boże w przypowieściach*, Kraków 2008.

Karris R. J., *Ewangelia według Świętego Łukasza*, [w:] *Katolicki komentarz biblijny*, red. R. E. Brown, J. A. Fitzmyer, R. E. Murphy, red. wyd. polskiego W. Chrostowski, przekł. K. Bardski i in., s.1034–1107.

Langkammer H., *Mały słownik biblijny*, Wrocław 1993.

Lurker M., *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, przekł. K. Romaniuk, Poznań 1989.

Łabuda P., *Czas realizacji i znaczenie błogosławieństw wspólnych w tradycji podwójnej (Mt 5, 3-16; Łk 6, 20)*, [w:] *Pan moją mocą i pieśnią (Ps 118, 14)*, red. S. Hałas, P. Włodyga, Kraków 2006, s. 101–121.

Łabuda P., *Śmierć i życie po śmierci wg Ewangelii św. Łukasza*, Tarnów 2007.

Mickiewicz F., *Ewangelia według Świętego Łukasza*, t. 1, Częstochowa 2011 (Nowy Komentarz Biblijny).

Mickiewicz F., *Ewangelia według Świętego Łukasza*, t. 2, Częstochowa 2012 (Nowy Komentarz Biblijny).

Nolland J., *Luke*, Dallas 1989–1993, vol. 35 a, b, c (Word Biblical Commentary).

Novum Testamentum Graece, ed. B. Aland i in., t. 2, Stuttgart 2012.

Paciorek A., *Przypowieści Jezusa*, Częstochowa 2013.

Paciorek A., *Q Ewangelia galilejska*, Lublin 2001.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, red. Zespół Biblistów Polskich z inicjatywy Towarzystwa Św. Pawła, Częstochowa 2011.

Popowski R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 2006.

Rosik M., *Jezus a judaizm w świetle Ewangelii według św. Marka*, Warszawa 2004.

Theological dictionary of the New Testament, vol. 6, ed. G. Kittel, G. Friedrich, Stuttgart 1968, reprinted 1995.

Vinson R. B., *Luke*, Macon Georgia 2008 (Smyth & Helwys Bible Commentary).